

Ad primum ergo dicendum; quod Babanus loquitur quantum ad tempus iudicii praecedens.

Ad secundum dicendum, quod lux est in corporibus caelestibus non solum ad causandum generationem in istis inferioribus, sed etiam ad eorum perfectionem et decorem; unde non oportet quod cessante generatione, lux corporum caelestium cesset, sed magis augetur.

Ad tertium dicendum, quod non videtur esse probabile, ut dictum est, quod qualitates elementares removeantur ab elementis, quamvis quidam hoc posuerint. Si tamen removerentur, non est simile de eis et de luce, eo quod qualitates elementares habent ad invicem contrarietatem, unde agunt corrumpendo; lux autem non est principium actionis per viam contrarietatis, sed per viam principii regulantis contraria, et ad concordiam reducens. Nec est etiam simile de motu corporum caelestium: motus enim est actus imperfectus; unde et tolli debet, quando tolletur imperfectio; quod de luce non potest dici.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod virtutes in Angelis dupliciter dicuntur, ut patet per Dionysium (cap. 11 cael. Hierar.) Quandoque enim nomen Virtutum uni ordini appropriatur, qui secundum ipsum est medius mediae hierarchiae; secundum vero Gregorium est supremus infimae (1) hierarchiae. Alio modo accipitur communiter pro omnibus caelestibus spiritibus; et utroque modo potest accipi in proposito. In littera enim exponitur prout accipitur secundo modo, scilicet pro omnibus Angelis; et tunc dicuntur moveri propter admirationem novitatis quae in mundo erit, sicut in littera dicitur. Potest etiam exponi prout Virtutes est proprium nomen ordinis; et tunc ordo ille dicitur moveri prae aliis ratione effectus; quia illi ordini secundum Gregorium attribuitur miracula facere, quae maxime circa illud tempus fient; vel quia ordo ille, cum sit de media hierarchia, secundum Dionysium, non habet potentiam limitatam, unde oportet quod ejus ministerium sit circa causas universales; unde proprium officium Virtutum esse videtur corpora caelestia movere, quae sunt causa eorum quae in natura inferiori aguntur; et hoc etiam ipsum nomen sonat, quia Virtutes caelorum dicuntur. Tunc ergo movebuntur, quia ab effectu cessabunt, ulterius corpora caelestia non moventes; sicut nec Angeli qui sunt ad custodiam hominum deputati, ulterius custodiae officio vacabunt.

Ad primum ergo dicendum, quod mutatio illa non variat aliquid quod ad eorum statum pertinet, sed refertur vel ad effectus eorum, qui immutari possunt sine eorum mutatione, vel ad novam rerum considerationem, quam prius secundum species concreatas videre non poterant. Hanc autem vicissitudinem cogitationum ab eis beatitudo non tollit; unde dicit Augustinus (lib. 8 super Gen. ad litter., cap. 20), quod Deus movet creaturam spiritualem per tempora.

Ad secundum dicendum, quod admiratio solet esse de his quae nostram cognitionem excedunt vel facultatem; et secundum hoc Virtutes caelorum admirabuntur divinam virtutem alia facientem, in quantum ab ejus imitatione et comprehensione deficiunt; per quem modum dixit Agnes, quod ejus pulchritudinem et sol et luna mirantur (ex Am-

(1) Al. in fine.

brosio lib. 4 Epistolatum, epist. 54); et sic non ponitur in Angelo ignorantia, sed tollitur Dei comprehensio.

Ad tertium patet responsio ex dictis.

Solutio IV. Ad quartam quaestionem dicendum, quod qualiter illud iudicium sit futurum, et quomodo homines ad iudicium conveniant, non potest multum per certitudinem sciri; tamen probabiliter potest colligi ex Scripturis, quod circa locum montis Oliveti descendet, sicut et inde ascendit; ut idem esse ostendatur qui ascendit et qui descendit.

Ad primum ergo dicendum, quod magna multitudo in parvo spatio comprehendi potest. Sufficit autem ponere quantumcumque spatium circa locum illum ad capiendum multitudinem iudicandorum, dummodo ab illo spatio Christum videre possint, qui in aere eminens, et maxima claritate refulgens, a longinquo inspicitur poterit.

Ad secundum dicendum, quod quamvis Christus per hoc quod injuste iudicatus est, iudicariam potestatem meruerit, non tamen iudicabit in forma infirmitatis, in qua injuste iudicatus est, sed in forma gloriosa, in qua ad Patrem ascendit; unde locus ascensionis magis competit iudicio quam locus ubi condemnatus est.

Ad tertium dicendum, quod nubes hic appellantur, ut quidam dicunt, quaedam densitates lucis resplendentis a corporibus sanctorum, et non aliquaevaporationes ex terra et aqua. Vel potest dici, quod nubes illae generabuntur divina virtute ad ostendendum conformitatem in adventu ad iudicium et ascensione; ut qui ascendit in nube ad iudicium veniat. Nubes etiam propter refrigerium misericordiam indicant iudicantis.

QUAESTIO II.

Deinde quaeritur de innovatione mundi; et circa hoc quaeruntur quinque: 1.º utrum innovatio mundi sit futura; 2.º utrum mundo innovato motus corporum caelestium cesset; 3.º utrum caelestia corpora majori claritate refulgeant; 4.º utrum elementa aliqua claritatis gloria orneantur; 5.º utrum animalia bruta et plantae et corpora mineralia maneat.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum mundus aliquando innovabitur.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod mundus nunquam innovabitur. Nihil enim est futurum, nisi quod aliquando fuit secundum speciem. Eccl. 1, 9: *Quid est quod fuit? Ipsum quod futurum est. Sed nunquam mundus aliam dispositionem habebit quam nunc habet quantum ad partes essentialia, et ad genera et species. Ergo nunquam innovabitur.*

2. Praeterea, innovatio alteratio quaedam est. Sed impossibile est universum alterari; quia omne alteratum reducit ad aliquod alterans non alteratum, quod tamen secundum locum movetur; quod non est extra universum ponere. Ergo non potest esse quod mundus innovetur.

3. Praeterea, Genes. 1, dicitur, quod Deus die septimo requievit ab omni opere quod patrarat; et exponunt sancti (Chrysostomus hom. 10 in Gen., et Augustinus, lib. 4 sup. Gen. ad litt. cap. 21), quod

requievit a novis creaturis condendis. Sed in illa prima conditione non fuit alius modus rebus impositus quam iste quem nunc naturali ordine tenent. Ergo nunquam alium habebunt.

4. Praeterea, ista rerum dispositio quae nunc est, rebus est naturalis. Si ergo in aliam dispositionem transmutetur, illa dispositio erit eis innaturalis. Sed illud quod est innaturale et per accidens, non potest esse perpetuum, ut patet 1 Caeli et Mundi (ext. 15, et 154). Ergo etiam illa dispositio novitatis quandoque ab eis removebitur; et ita erit ponere circulationem quamdam in mundo, sicut Empedocles et Origenes posuerunt, ut post hunc mundum sit iterum alius mundus, et post illum iterum alius.

5. Praeterea, novitas gloriae in praemium rationali creaturae datur. Sed ubi non est meritum, non potest esse praemium. Cum ergo creaturae insensibiles nihil meruerint, videtur quod non innovabuntur.

Sed contra est quod habetur Isai. 63, 17: *Ecce ego creo novos caelos et novam terram; et non erant in memoria priora; et Apoc. 21, 1: Vidi caelum novum et terram novam; primum enim caelum et prima terra abii.*

Praeterea, habitatio debet habitatori congruere. Sed mundus factus est ut sit habitatio hominis (1). Sed homo innovabitur. Ergo et mundus innovabitur.

Praeterea, omne animal diligit suum simile, Eccl. 15; ex quo patet quod similitudo est ratio amoris. Sed homo habet aliquam similitudinem cum universo; unde et minor mundus dicitur. Ergo homo universum diligit naturaliter; ergo et ejus bonum concupiscit; et ita, ut satisfiat hominis desiderio, debet etiam universum meliorari.

Solutio. Respondeo dicendum, quod omnia corporalia propter hominem facta esse creduntur; unde et omnia dicuntur ei esse subjecta. Serviant autem ei dupliciter. Uno modo ad sustentationem vitae corporalis; alio modo ad profectum divinae cognitionis, in quantum homo per ea quae facta sunt, invisibilia Dei conspiciat, ut dicitur Rom. 1. Primo ergo ministerio creaturarum, homo glorificatus nullo modo indigebit, cum ejus corpus omnino incorruptibile sit futurum, virtute divina id faciente per animam, quam immediate glorificat. Secundo etiam ministerio non indigebit homo quantum ad cognitionem intellectivam; quia tali cognitione Deum sancti videbunt immediate per essentiam. Sed ad hanc visionem essentiae oculus carnis attingere non poterit; et ideo, ut ei (2) solatium congruens sibi de visione Divinitatis praebearur, inspiciet Divinitatem in suis effectibus corporalibus, in quibus manifeste indicia divinae majestatis apparebunt, et praecipue in carne Christi; et post hoc in corporibus beatorum; et deinceps in omnibus aliis corporibus; et ideo oportebit ut etiam alia corpora majorem influentiam a divina bonitate suscipiant; non tamen speciem variantem, sed addentem eiusdem gloriae perfectionem; et haec erit mundi innovatio; unde simul mundus innovabitur, et homo glorificabitur.

Ad primum ergo dicendum, quod Salomon ibi loquitur de cursu naturalium; quod patet ex hoc

(1) Sic tantum vetera exempla. Nicolai. Ergo debet homini congruere. Sed homo etc.

(2) Al. ejus.

quod subditur: *Nihil sub sole novum.* Cum enim sol circulariter moveatur, oportet ea quae solis virtuti subsunt, circulationem aliquam habere; quae consistit in hoc quod illa quae priora fuerunt, iterum redeunt specie eadem, numero diversa, ut dicitur in fine libri de Generatione. Ea vero quae ad statum gloriae pertinent, soli non subsunt.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de alteratione naturali, quae habet agens naturale (1), quod ex necessitate naturae agit: non enim potest tale agens variam dispositionem inducere, nisi ipsum alio modo se habeat. Sed ea quae divinitus fiunt, procedunt ex libertate voluntatis; unde sine aliqua immutatione Dei volentis potest nunc haec nunc illa dispositio ab ipso in universo existere; et sic ista innovatio non reducit in aliquod principium motum, sed in principium immobile, scilicet Deum.

Ad tertium dicendum, quod pro tanto dicitur Deus die septimo a novis creaturis condendis cessasse, quia nihil postea factum est quod prius non praecesserit in aliqua similitudine secundum genus vel speciem, vel ad minus sicut in principio seminali, vel etiam sicut in potentia obedientiali. Dico ergo, quod novitas mundi futura praecessit quidem in operibus sex dierum in quadam remota similitudine, scilicet in gloria vel gratia Angelorum; praecessit etiam in potentia obedientiae, quae creaturae tunc (2) est indita ad talem novitatem suscipiendam a Deo agente.

Ad quartum dicendum, quod illa dispositio novitatis non erit naturalis nec contra naturam; sed erit supra naturam, sicut gratia et gloria sunt supra animae naturam; et erit a perpetuo agente, quod eam perpetuo conservabit.

Ad quintum dicendum, quod quamvis corpora insensibilia non meruerint illam gloriam, proprie loquendo; homo tamen meruit ut illa gloria toti universo conferretur, in quantum hoc cedit in augmentum gloriae hominis; sicut aliquis homo meretur ut ornatiore vestibus induatur, quem tamen ornatum nullo modo ipsa vestis meretur.

ARTICULUS II.

Utrum motus corporum caelestium in illa mundi innovatione cessabit. — (4 cont. Gent., cap. ult.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod motus corporum caelestium in illa mundi innovatione non cessabit. Quia Genes. 8, 22, dicitur: *Cunctis diebus terrae frigus et aestus, aestas et hiems, nox et dies non acquiescent.* Sed nox et dies, hiems et aestas efficiantur per motum solis. Ergo nunquam motus solis cessabit.

2. Praeterea, Hierem. 51, 53: *Haec dicit Dominus, qui dat solem in lumine diei, ordinem lunae et stellarum in lumine noctis; qui turbat mare, et sonant fluctus ejus. Si steterint leges istae coram me, tunc et semen Israel deficiet (5) ut non sit gens coram me cunctis diebus.* Sed semen Israel nunquam deficiet, sed in perpetuum permanebit. Ergo leges diei et noctis, et fluctuum maris, quae ex motu caeli causantur, in perpetuum erunt; ergo motus caeli nunquam cessabit.

(1) Al. non naturale.

(2) Al. sic.

(5) Al. nunquam deficiet. Vid. infra in resp. ad 2.

5. Praeterea, substantia corporum caelestium semper erit. Sed frustra est ponere aliquid, nisi ponatur illud propter quod est factum. Corpora autem caelestia ad hoc sunt facta, ut dividant diem et noctem, et sint in signa et tempora et dies et annos; Gen. 1; quod non possunt facere nisi per motum. Ergo motus eorum semper manebit; alias frustra illa (1) corpora remanent.

4. Praeterea, in illa mundi innovatione totus mundus meliorabitur. Ergo nulli corpori remanenti auferetur id quod est de sua perfectione. Sed motus est de perfectione corporis caelestis; quia, ut dicitur in 1 Caeli et Mundi (text. 66), illa corpora participant divinam bonitatem per motum. Ergo motus caeli non cessabit.

3. Praeterea, sol successive illuminat diversas partes mundi secundum quod circulariter movetur. Si ergo motus circularis caeli cesset, sequitur quod in aliqua superficie terrae erit perpetua obscuritas, quod non convenit illi novitati.

6. Praeterea, si motus caeli cessat, hoc non est (2) nisi inquantum motus aliquam imperfectionem in caelo ponit, utpote lassitudinis vel laboris; quod non potest esse, cum motus ille sit naturalis, et caelestia corpora sint impassibilia; unde in suo motu non fatigantur, ut dicitur in 2 Caeli et Mundi (text. 5). Ergo motus caeli nunquam cessabit.

7. Praeterea, frustra est potentia quae non reducit ad actum. Sed in quocumque situ ponatur corpus caeli, est in potentia ad alium situm. Ergo nisi redeccretur ad actum, potentia illa frustra remaneret, et semper esset imperfecta. Sed non potest reduci ad actum nisi per motum localem. Ergo semper movebitur.

8. Praeterea, illud quod se habet indifferenter ad plura, aut utrumque attribuitur ei, aut nullum. Sed sol indifferenter se habet ad hoc quod sit in oriente vel occidente; alias motus ejus non esset uniformis per totum; quia ad locum ubi naturalius esset, velocius moveretur. Ergo vel neuter situs attribuitur soli, vel uterque. Sed nec uterque (3) nec neuter potest ei attribui nisi successive per motum; oportet enim, si quiescit, quod in aliquo situ quiescat. Ergo corpus solis in perpetuum movebitur; et eadem ratione omnia alia corpora caelestia.

9. Praeterea, motus caeli est causa temporis. Si ergo motus caeli deficiat, oportet tempus deficere; quod si deficeret, oportet quod deficeret in instanti. Definitio autem instantis est in 8 Physic. (text. 11), quod est initium futuri, et finis praeteriti; et sic post ultimum instans temporis esset tempus; quod est impossibile. Ergo motus caeli nunquam cessabit.

10. Praeterea, gloria non tollit naturam. Sed motus caeli est ei naturalis. Ergo per gloriam non ei tollitur.

1. Sed contra est quod dicitur Apocal. 10, quod Angelus qui apparuit, juravit non erit, scilicet postquam septimus Angelus tuba ceccinerit, qua canente mortui resurgent, ut dicitur 1 Corinth. 15. Sed si non est tempus, non est motus caeli. Ergo motus caeli cessabit.

2. Praeterea, Isai. 60, 20, dicitur: *Non occidet*

(1) *Al. deest illa.*
(2) *Al. esset.*
(3) *Al. deest nec uterque.*

ultra sol tuus, et luna tua non minuetur. Sed occasus solis et diminutio lunae ex motu caeli causatur. Ergo motus caeli quandoque cessabit.

5. Praeterea, ut probatur in 2 de Generatione (text. 38), motus caeli est propter continuum generationem in istis inferioribus. Sed generatio cessabit impleto numero electorum. Ergo motus caeli cessabit.

4. Praeterea, omnis motus est propter aliquem finem, ut dicitur in 2 Metaphysic. (text. 5). Sed omnis motus qui est propter finem, habito fine quiescet. Ergo vel motus caeli nunquam consequetur finem suum, et sic esset frustra; vel aliquando quiescet.

3. Praeterea, quies est nobilior quam motus; quia secundum hoc quod res sunt immobiles, Deo assimilantur, in quo est summa immobilitas. Sed corporum inferiorum motus terminatur naturaliter ad quietem. Ergo cum corpora caelestia sint multo nobiliora, eorum motus naturaliter ad quietem terminabitur.

SOLECTIO. Respondeo dicendum, quod circa istam questionem est triplex positio. Prima est philosophorum, qui dicunt, quod motus caeli semper durabit. Sed hoc non est consonum fidei nostrae, quae ponit certum numerum electorum praefinitum a Deo; et sic oportet quod generatio hominum non in perpetuum duret; et eadem ratione nec alia quae ad generationem hominis ordinantur, sicut est motus caeli, et variationes elementorum.

Alii vero dicunt, quod motus caeli cessabit secundum naturam. Sed hoc etiam est falsum; quia omne corpus quod naturaliter quiescit et naturaliter movetur, habet locum in quo naturaliter quiescit, ad quem naturaliter movetur, et a quo non recedit nisi per violentiam. Nullus autem locus potest assignari corpori caelesti; quia non est magis naturalis soli accessus ad punctum orientis quam recessus ab eo; unde vel motus ejus non esset naturalis totaliter, vel motus ejus non terminatur naturaliter ad quietem.

Unde dicendum est, secundum alios, quod motus caeli cessabit in illa mundi innovatione, non quidem ex aliqua naturali causa, sed divina voluntate faciente. Corpus enim illud sicut et alia, in ministerium hominis dupliciter facta sunt, ut prius dictum est. Altero autem horum ministeriorum homo post statum gloriae non indigebit, scilicet secundum quod corpora ei deseruiunt ad sustentationem corporalis vitae; hoc autem modo corpus caeleste servit ei per motum, inquantum per motum caeli multiplicatur genus humanum, et generantur plantae, et alia animalia, quae usui hominum sunt necessaria; et temperies in aere efficitur, conservans sanitatem. Unde homine glorificato, motus caeli cessabit.

Ad primum ergo dicendum, quod verba illa intelliguntur de terra secundum statum istum in quo potest esse principium generationis et corruptionis plantarum; quod patet ex hoc quod ibi dicitur: *Cunctis diebus terrae sementis et messis*; et hoc simpliciter concedendum est, quod quamdiu terra erit messibus et sementibus apta, motus caeli non cessabit.

Et similiter dicendum ad secundum, quod Dominus loquitur ibi de duratione seminis Israel secundum praesentem statum; quod patet ex hoc quod dicit: *Et semen Israel deficiet, ut non sit gens*

coram me cunctis diebus; vicissitudo enim dierum post statum istum non erit; et ideo etiam leges de quibus fecerat mentionem, post istum statum non erunt.

Ad tertium dicendum, quod finis qui ibi assignatur corporibus caelestibus, est finis proximus, quia est proprius corpori actu; sed iste actus ulterius ordinatur ad alium finem; scilicet ad ministerium humanum; ut patet per illud quod habetur Deut. 4, 19: *Ne forte oculis elevatis ad caelum videas solem et lunam, et omnia astra caeli; et errore deceptus odores ea quae fecit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus quae sub caelo sunt*; et ideo magis debet iudicium summi de corporibus caelestibus secundum ministerium hominum quam secundum finem in genere assignatum. Corpora autem caelestia per alium modum in ministerium hominis glorificati cedunt, sicut prius dictum est; et ideo non sequitur quod frustra remaneant.

Ad quartum dicendum, quod motus caeli non est de perfectione corporis caelestis nisi inquantum per hoc est causa generationis in istis inferioribus; et secundum hoc etiam motus ille facit corpus caeleste participare divinam bonitatem per quamdam similitudinem causalitatis; non autem motus est de perfectione substantiae caeli, quae remanebit; et ideo non sequitur quod motu cessante, aliquid de perfectione caeli tollatur, secundum quod remanebit.

Ad quintum dicendum, quod omnia corpora electorum, ut infra dicitur, habebunt in seipsis quamdam claritatem gloriae; unde quamvis aliqua superficies terrae non illuminetur a sole, nullo tamen modo remanebit ibi obscuritas.

Ad sextum dicendum, quod Rom. 8, super illud: *Omnia creatura ingenuiscent etc.*, dicit Glossa Ambrosii (Ambrosiastri) expresse, quod omnia elementa cum labore sua explent officia, sicut sol et luna non sine labore statuta sibi implent spatia; quod est causa nostri, unde quiescent nobis assumptis. Labor autem ille, ut credo, non significat aliquam fatigationem vel passionem illis corporibus accidentem ex motu, cum motus ille sit naturalis nihil habens de violentia adjunctum, ut probatur 1 Caeli et Mundi (text. 9). Sed labor ibi intelligitur defectus ab eo ad quod aliquid tendit; unde quia motus ille ordinatus est ex divina providentia ad complendum numerum electorum, illo incompleto nondum consequitur illud ad quod ordinatus est; et ideo similitudinarie dicitur laborare, sicut homo qui non habet quod intendit; et hic etiam defectus a caelo tollitur impleto numero electorum. Vel etiam potest referri ad desiderium futurae innovationis, quam ex divina dispositione expectat.

Ad septimum dicendum, quod in corpore caelesti non est aliqua potentia quae perficiatur per locum, vel quae facta sit propter hunc finem qui est esse in tali loco; sed hoc modo se habet potentia ad ubi in corpore caelesti, sicut se habet potentia artificis ad hoc quod facit diversas domos unius modi: quarum si unam faciat, non dicitur frustra potentiam habere; et similiter in quocumque situ ponatur corpus caeleste, potentia quae est in ipso ad ubi, non remanebit incompleta, nec frustra.

Ad octavum dicendum, quod quamvis corpus caeleste secundum suam naturam aequaliter se habeat ad omnem situm qui est ei possibilis; tamen

si comparetur ad ea quae sunt extra ipsum, non aequaliter se habet ad omnes situs, sed secundum unum situm nobiliter disponitur respectu quorumdam quam secundum alium, sicut quod ad nos nobiliter disponitur sol in die quam in nocte; et ideo probabile est, cum tota innovatio mundi habeat ordinem ad hominem, quod caelum in illa novitate habeat nobilissimum situm qui est possibilis in respectu ad nostram habitationem (1). Vel, secundum quosdam, caelum quiescet in illo situ in quo factum fuit; alias aliqua revolutio caeli remaneret incompleta. Sed ista ratio videtur inconveniens: quia cum aliqua revolutio sit in caelo quae non finitur nisi in triginta sex millibus annorum, sequeretur quod tamdiu mundus deberet durare; quod non videtur probabile. Et praeterea secundum hoc posset sciri quando mundus finire deberet. Probabiliter enim colligitur ab astrologis, in quo situ corpora caelestia sunt facta, considerato numero annorum qui computatur ab initio mundi; et eodem modo posset sciri certus annorum numerus in quo ad dispositionem similem reverteretur. Tempus autem finis mundi ponitur esse ignotum.

Ad nonum dicendum, quod tempus quandoque deficiet motu caeli deficiente; nec illud *nunc* ultimum erit principium futuri: dicta enim definitio non datur de *nunc* nisi secundum quod est continuans partes temporis, non secundum quod est terminans totum tempus; et de hoc dictum est in 1 dist. 2 libri, cum de aeternitate mundi ageretur.

Ad decimum dicendum, quod motus caeli non dicitur naturalis quasi sit pars naturae, eo modo quo principia naturae naturalia dicuntur: nec iterum hoc modo quod habet principium activum in natura corporis, sed receptivum tantum. Principium autem activum ejus est in substantia spiritali, ut dicit Commentator 1 Caeli et Mundi; et ideo non est inconveniens, si per novitatem gloriae motus ille tollatur; non enim eo ablato natura corporis caelestis variabitur.

Alias rationes concedimus, scilicet duas (2) primas quae sunt ad oppositum: quia debito modo concludunt.

Sed quia aliae duae videntur concludere quod motus caeli naturaliter cesset; ideo ad eas respondendum est.

Ad primam ergo earum dicendum, quod motus cessat habito eo propter quod est, si illud sequatur motum, et non concomitetur ipsum. Illud autem propter quod est motus caelestis, secundum philosophos concomitatur motum, scilicet imitatio divinae bonitatis in causalitate quam habet super inferiora; et ideo non oportet quod naturaliter motus ille cesset.

Ad secundam dicendum, quod quamvis immobilitas sit simpliciter nobilior quam motus, tamen motus in eo quod per motum potest consequi aliquam perfectam participationem divinae bonitatis, est nobilior quam quies in illo quod nullo modo per motum possit illam perfectionem consequi; et ratione ista terra, quae est infimum corporum, est sine motu; quamvis ipse Deus, qui est nobilissimus rerum, sine motu sit, a quo corpora nobiliora moventur; et inde est etiam quod motus superiorum

(1) *Ita Nicolaus, et Supplementum. Al. habitabilem; ms. humilitatem.*

(2) *Forte tres: quinque enim sunt.*

corporum possent poni secundum viam naturae per-
petui, nec unquam ad quietem terminari, quamvis
motus inferiorum corporum ad quietem terminetur.

ARTICULUS III.

*Utrum corporibus caelestibus claritas augeatur
in illa innovatione.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod cor-
poribus caelestibus claritas non augeatur in illa in-
novatione. Illa enim innovatio in corporibus infe-
rioribus erit per ignem purgantem. Sed ignis pur-
gans nunquam pergit ad corpora caelestia, ut
precedenti distinctione dictum est. Ergo corpora
caelestia non innovabuntur per majoris claritatis
suscceptionem.

2. Praeterea, sicut corpora caelestia per motum
sunt causa generationis in istis inferioribus, ita et
per lucem. Sed cessante generatione, cessabit motus,
ut dictum est. Ergo similiter cessabit lux caelestium
corporum magis quam augeatur.

3. Praeterea, si innovato homine corpora cae-
lestia innoventur, oportet quod eo deteriorato fiant
deteriora. Sed hoc non videtur probabile, cum illa
corpora sint invariabilia quantum ad id quod est
in substantia eorum. Ergo nec innovato homine
innovabuntur.

4. Praeterea, si deteriorata tunc fuerint, oportet
quod tantum deteriorata fuerint quantum dicitur
esse melioranda in hominis innovatione. Sed Isai. 50,
26, dicitur, quod tunc erit lux lunae sicut lux
solis. Ergo et in primo statu ante peccatum luna
lucet quantum nunc lucet sol. Ergo quodcumque
(1) luna erat super terram, faciebat diem sicut
facit sol; et hoc manifeste apparet falsum per id
quod dicitur Gen. 1, quod luna facta est ut praee-
set nocti. Ergo homine peccante non sunt corpora
caelestia diminuta in lumine, et ita nec eorum lu-
men augebitur, ut videtur, in hominis glorificatione.

5. Praeterea, claritas corporum caelestium ordi-
natur ad usum hominis, sicut et aliae creaturae.
Sed post resurrectionem claritas solis non cedit in
hominis usum: dicitur enim Isai. 60, 19: *Non erit
tibi amplius sol ad lucendum per diem, neque splen-
dor lunae illuminabit te*; et Apoc. 21, 25, dicitur,
quod civitas illa beatorum non egibit sole neque
luna, ut luceant in ea. Ergo eorum claritas non
augebitur.

6. Praeterea, non esset sapiens artifex qui ma-
xima instrumenta faceret ad aliquod modicum arti-
ficium constituendum. Sed homo est quoddam mi-
nimum comparatione caelestium corporum, quae sua
ingenti magnitudine quasi incomparabiliter hominis
quantitatem excedunt; immo etiam totius terrae,
quae habet se ad caelum ut punctum ad sphaeram,
sicut Astrologi dicunt. Ergo, cum Deus sit sapien-
tissimus, non videtur quod finis creationis caeli sit
homo; et ita non videtur quod eo peccante caelum
deterioratum fuerit, nec eo glorificato melioretur.

Sed contra est quod dicitur Isai. 50, 26: *Erit
lux lunae sicut lux solis, et lux solis septemplex.*

Praeterea, totus mundus innovabitur in melius,
ut supra dictum est. Sed caelum est nobilior pars
mundi corporalis. Ergo in melius mutabitur. Sed
hoc non potest esse, nisi majori claritate resplen-
deat. Ergo majorabitur et erescet claritas ejus.

(1) *Al.* quantumcumque.

Praeterea, omnis creatura quae ingemiscit et
parturit, expectat revelationem gloriae futurae fi-
liorum Dei, ut dicitur Rom. 8. Sed etiam corpora
caelestia sunt hujusmodi, ut ibidem dicit Glossa.
Ergo expectant gloriam saeculorum. Sed non expe-
ctarent, nisi ex hoc eis aliquid accresceret. Ergo
claritas eis per hoc accrescet, quae praecipue de-
corantur.

Solutio. Respondeo dicendum, quod sicut supra
dictum est, ad hoc innovatio mundi ordinatur, ut
etiam mundo innovato manifestis iudiciis quasi sen-
sibiliter Deus ab homine videatur. Creatura autem
praecipue in Dei cognitionem ducit (1) sua specie
et decore, quae manifestant sapientiam facientis et
gubernantis; unde dicitur Sap. 13, 3: *A magnitu-
dine speciei cognoscibiliter poterat Creator horum
videri.* Pulchritudo autem caelestium corporum praeci-
pue consistit in luce; unde Eccli. 45, 10: *Species
caeli gloria stellarum, mundum illuminans in ex-
celsis Dominus*; et ideo praecipue quantum ad cla-
ritatem corpora caelestia meliorabuntur. Quantitas
autem et modus meliorationis illi soli cognita est
qui erit meliorationis auctor.

Ad primum ergo dicendum, quod ignis purgans
non causabit innovationis formam, sed disponet tan-
tum ad eam, purgando a foeditate peccati, et ab
impuritate commixtionis, quae in corporibus cae-
lestibus non invenitur; et ideo, quamvis corpora cae-
lestia per ignem non sint purganda, sunt tamen
divinitus innovanda.

Ad secundum dicendum, quod motus non im-
portat aliquam perfectionem in eo quod movetur,
secundum quod in se consideratur, cum sit actus
imperfectus; quamvis possit pertinere ad perfectio-
nem corporis, in quantum est causa alicujus. Sed
lux pertinet ad perfectionem corporis lucentis, etiam
in substantia sua considerari; et ideo postquam cor-
pus caeleste desinet esse causa generationis, non
remanebit mortuum (2), sed remanebit claritas ejus.

Ad tertium dicendum, quod super illud Isai. 50:
Erit lux lunae sicut lux solis, dicit Glossa (inter-
linealis): *Omnia propter hominem facta, in ejus
lapsu peiorata sunt; et sol et luna suo lumine mi-
norata*; quae quidem minoratio a quibusdam intelli-
gitur secundum realem luminis minorationem. Nec
obstat quod corpora caelestia secundum naturam
sint invariabilia: quia illa variatio facta est a di-
vina virtute. Alii autem probabilius intelligunt, mi-
norationem illam esse dicentes non secundum rea-
lem luminis defectum, sed quo ad usum hominis,
qui non tantum beneficium ex lumine corporum
caelestium post peccatum consecutus est, quantum
ante fuisse consecutus (3); per quem etiam mo-
dum dicitur, Genes. 5, 17: *Maledicta terra in o-
pere tuo . . . spinas et tribulos germinabit tibi*; quae
tamen etiam ante spinas et tribulos germinabat, sed
non in hominis poenam. Nec tamen sequitur, si lux
caelestium corporum per essentiam minorata non
est homine peccante, quod realiter non sit augenda
in ejus glorificatione: quia peccatum hominis non
immutavit statum universi, cum etiam homo prius
et post, animale vitam habuerit, quae motu et
generatione creaturae corporalis indigeat. Sed glo-
rificationis hominis statum totius creaturae corporalis

(1) *Al.* dicitur.

(2) *Al.* motus.

(3) *Al.* deest consecutus.

immutabit, ut dictum est; et ideo non est simile.

Ad quartum dicendum, quod minoratio illa, ut
probabilis aestimatur, non fuit secundum substan-
tiam, sed secundum effectum; unde non sequitur
quod luna existens super terram diem fecisset; sed
quod tantum commodum ex lumine lunae homo ha-
buisset, sicut nunc habet ex lumine solis; et post
resurrectionem, quando lux lunae augmentabitur
secundum rei veritatem, non erit alicubi nox super
terram, sed solum in centro terrae ubi erit infer-
nus: quia tunc, ut dicitur, luna lucebit quantum
nunc lucet sol; sol autem in septuplum quam modo
lucet; corpora autem beatorum septies magis sole:
quamvis hoc non sit aliqua auctoritate vel ratione
probatum.

Ad quintum dicendum, quod aliquid potest ce-
dere in usum hominis dupliciter. Uno modo propter
necessitatem; et sic nulla creatura cedit in usum
hominis, quia ex Deo plenam sufficientiam habebit;
et hoc significatur in auctoritate Apostoli inducta;
quae dicit, quod civitas non eget sole vel luna.
Alius usus est ad majorem perfectionem; et sic ho-
mo aliis creaturis utetur, non tamen quasi neces-
sariis ad perveniendum in finem, sicut nunc eis
utitur.

Ad sextum dicendum, quod ratio illa est Rabbi
Moysi, qui omnino nititur improbare, mundum pro-
pter hominem esse factum; unde hoc quod in ve-
teri testamento de innovatione mundi legitur, sicut
patet in auctoritatibus Isaiae inductis, dicit meta-
phorice esse dictum; ut sicut alicui dicitur obte-
nebrari sol, quando in magnum tristitiam incidit,
et nesciat quid faciat (qui etiam modus loquendi
consuetus est in Scriptura), ita etiam e contrario
dicitur ei sol magis lucere, et totus mundus inno-
vari, quando ex statu tristitiae in maximam exul-
tationem convertitur. Sed hoc dissonat ab auctori-
tatis et expositionibus sanctorum. Unde rationi
illi inductae hoc modo respondendum est, quod
quamvis corpora caelestia maxime excedant corpus
hominis, tamen plus multo excedit anima rationalis
caelestia corpora quam ipsa excedunt corpus hu-
manum; unde non est inconveniens, si corpora cae-
lestia propter hominem esse facta dicantur; non ta-
men sicut principalem finem, quia principalis finis
omnium Deus est.

ARTICULUS IV.

*Utrum elementa innovabuntur per receptionem
alicujus claritatis.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod e-
lementa non innovabuntur per receptionem alicujus
claritatis. Sicut enim lux est claritas corporis cae-
lestis propria, ita calidum et frigidum, et humidum
et sicum, sunt propriae qualitates elementorum.
Ergo sicut caelum innovatur per augmentum cla-
ritatis, ita debent innovari elementa per augmen-
tum qualitatum activarum et passivarum.

2. Praeterea, rarum et densum sunt propriae
qualitates elementorum, quas elementa in illa in-
novatione non amittunt, ut dictum est. Sed raritas
et densitas elementorum resistere videntur claritati,
cum corpus clarum oportet alio (1) modo condensa-
tum esse; unde claritas aeris non videtur quod

(1) *Nicolaus*: aliquo.

possit claritatem pati; et similiter etiam nec den-
sitas terrae, quae pervietatem tollit. Ergo non po-
test esse quod innoventur per alicujus claritatis ad-
ditionem.

3. Praeterea, constat quod damnati erunt in
terra. Sed ipsi erunt in tenebris non solum infe-
rioribus, sed etiam exterioribus. Ergo terra non do-
tabitur claritate in illa innovatione, et eadem ra-
tione nec alia elementa.

4. Praeterea, multiplicatio claritatis in elementis
multiplicat calorem. Si igitur in illa innovatione
erit major claritas elementorum quam nunc sit, erit
etiam per consequens major caliditas; et sic videtur
quod transmutentur a naturalibus suis qualitatibus,
quae sunt eis secundum certam mensuram; quod
est absurdum.

5. Praeterea, bonum universi, quod consistit in
ordine et harmonia, dignius est quam bonum ali-
cujus naturae singularis. Sed si creatura eliciatur
melior, tollitur bonum universi: quia non reman-
bit eadem harmonia. Ergo si corpora elementaria,
quae secundum gradum suae naturae quam tenent
in universo, claritatis debent esse expertia, cla-
ritatem recipiant, ex hoc magis deperiet perfectio
universi quam accrescet.

Sed contra est quod dicitur Apocalyp. 1, 21:
Vidi caelum novum et terram novam. Sed caelum
innovabitur per majorem claritatem. Ergo et terra,
et similiter alia elementa.

Praeterea, corpora inferiora fuerunt in usum
hominis, sicut et superiora. Sed creatura corporalis
remunerabitur propter ministerium quod homini
exhibuit, ut videtur dicere Glossa ad Rom. 8. Ergo
etiam elementa clarificabuntur, sicut et alia corpora
caelestia.

Praeterea, corpus hominis est ex elementis com-
positum. Ergo partes elementorum quae sunt in
corpore hominis, glorificato homine, glorificabuntur
per receptionem claritatis. Sed eandem convenit
esse dispositionem totius et partis. Ergo et ipsa
elementa convenit claritate dotari.

Solutio. Respondeo dicendum, quod sicut est
ordo caelestium spirituum ad spiritus terrenos, scilicet
humanos; ita etiam est ordo caelestium cor-
porum ad corpora terrestria. Cum autem creatura
corporalis sit facta propter spirituale, et per eam
regatur; oportet similiter disponi corporalia sicut
spiritualia disponuntur. In illa autem ultima rerum
consummatione spiritus inferiores accipient pro-
prietates superiorum spirituum, quia homines erunt
sicut Angeli in caelis, sicut dicitur Matth. 22; et
hoc erit, in quantum ad maximam perfectionem de-
veniet id secundum quod humanus spiritus cum
Angelico convenit. Unde et similiter cum corpora
inferiora cum caelestibus non communicent nisi in
natura lucis et diaphani, ut dicitur in 2 de Anima
(text. 68); oportet corpora inferiora maxime per-
fecti secundum claritatem. Unde omnia elementa cla-
ritate quadam vestientur; non tamen aequaliter, sed
secundum modum suum. Terra enim, ut dicitur,
erit in superficie exteriori pervia sicut vitrum, aqua
sicut crystallus, aer ut caelum, ignis ut luminaria
caeli.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut supra
dictum est, innovatio mundi ordinatur ad hoc quod
homo etiam sensu in corporibus quodammodo per
manifesta indicia Divinitatem videat. Inter sensus
autem nostros spiritualior est visus et subtilior; et

ideo quantum ad qualitates visivas, quarum principium est lux, oportet omnia corpora inferiora maxime meliorari. Qualitates autem elementares pertinent ad tactum, qui est maxime materialis; et earum excessus contrarietatis magis est contristativus. Excessus autem lucis erit delectabilis, eum contrarietatem non habeat nisi propter organi debilitatem, quae tunc non erit.

Ad secundum dicendum, quod aer non erit clarus sicut radios proiciens, sed sicut diaphanum illuminatum; terra vero quamvis ex natura sua opacitatem habeat propter defectum lucis, tamen ex divina virtute in sui superflue claritatis gloria vestietur sine praedictio densitatis ipsius.

Ad tertium dicendum, quod in loco inferni non erit terra glorificata per claritatem, sed loco huius gloriae habebit pars illa terrae spiritus rationales hominum et daemonum; qui quamvis ratione culpa sint infimi, tamen ex dignitate naturae sunt qualibet qualitate corporali superiores. Vel dicendum, quod etiam si sit tota glorificata, nihilominus reprobi in tenebris exterioribus erunt: quia etiam ignis inferni qui aliquid (1) eis lucebit, quantum ad aliud eis lucere non poterit, ut dist. ult. dicitur.

Ad quartum dicendum, quod claritas illa erit in istis corporalibus, sicut est in corporibus caelestibus, in quibus caliditatem non causat; quia corpora ista tunc erunt inalterabilia, sicut modo caelestia.

Ad quintum dicendum, quod non tollitur propter meliorationem elementorum ordo universi; quia etiam omnes aliae partes meliorabuntur; et sic remanebit eadem harmonia.

ARTICULUS V.

Utrum plantae et animalia remaneant in illa innovatione. — (4 contr. Gent., cap. ult. post med.)

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod plantae et animalia (2) remaneant in illa innovatione. Elementis enim non debet aliquid subtrahi quod ad eorum ornatum pertinet. Sed animalibus et plantis elementa ornari dicuntur. Ergo non auferentur in (3) illa innovatione.

2. Praeterea, sicut elementa homini servierunt, ita etiam animalia et plantae et corpora mineralia. Sed elementa propter praedictum ministerium glorificabuntur. Ergo et animalia et plantae et mineralia corpora glorificabuntur.

3. Praeterea, universum remanebit imperfectum, si aliquid quod est de eius perfectione auferatur. Sed species animalium et plantarum et corporum mineralium sunt de perfectione universi. Cum igitur non debeat dici, quod mundus in sua innovatione imperfectus remaneat, videtur quod oportet dicere, plantas et animalia remanere.

4. Praeterea, animalia et plantae habent nobiliorem formam quam ipsa elementa. Sed mundus in illa finali innovatione in melius mutabitur. Ergo magis debent remanere animalia et plantae quam elementa, cum sint nobiliora.

5. Praeterea, inconveniens est dicere quod naturalis appetitus frustreretur. Sed secundum naturalem

(1) Nicolai: qui ad aliquid: forte qui quantum ad aliquid.
(2) Al. plantae, et alia animalia: sic et in titulo.
(3) Al. deest in.

appetitum animalia et plantae appetunt esse perpetua, etsi non secundum individuum, saltem secundum speciem; et ad hoc ordinatur eorum generatio continua, ut in 2 de Gener. (text. 39) dicitur. Ergo inconveniens est dicere, quod istae species aliquando deficient.

Sed contra, si plantae et animalia remaneant; aut omnia, aut quaedam. Si omnia, oportebit etiam animalia bruta quae prius fuerunt mortua resurgere, sicut et homines resurgent; quod dici non potest, quia cum forma eorum in nihilum cedat, non potest eadem numero resumii. Si autem non omnia, sed quaedam; cum non sit major ratio de uno quam de alio quod in perpetuum maneat; videtur quod nullum eorum in perpetuum manebit. Sed quidquid remanebit post mundi innovationem, in perpetuum erit, generatione et corruptione cessante. Ergo plantae et animalia penitus post mundi innovationem non erunt.

Praeterea, secundum Philosophum in 2 de Gener. (text. 33, 36 et 38), in animalibus et plantis et huiusmodi corporibus speciei perpetuitas non conservatur nisi secundum continuationem motus caelestis. Sed tunc motus caelestis deficiet. Ergo non poterit perpetuitas in istis speciebus conservari.

Praeterea, cessante fine, cessare debet id quod est ad finem. Sed animalia et plantae factae sunt ad animale vitam hominis sustentandam; unde dicitur Gen. 9, 5: *Sicut olera virentia dedi vobis omnem carnem*. Sed post illam innovationem animalis vita in homine non erit. Ergo nec plantae nec animalia remanere debent.

Solutio. Respondeo dicendum, quod cum innovatio mundi propter hominem fiat, oportet quod innovatio hominis conformetur. Homo autem innovatus de statu corruptionis in incorruptionem transiet ad statum (1) perpetuae quietis, ut dicitur 1 Corinth. 13, 35: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem*; et ideo mundus hoc modo innovabitur, ut abjecta omni corruptione et transmutatione, perpetuo remaneat in quiete; unde ad illam innovationem nihil ordinari poterit nisi quod habet ordinem ad incorruptionem. Huiusmodi autem sunt corpora caelestia, elementa, et homines. Corpora enim caelestia secundum sui naturam incorruptibilia sunt et secundum totum et secundum partem; elementa vero sunt quidem corruptibilia secundum partes, et incorruptibilia secundum totum; homines vero corrumpuntur et secundum totum et secundum partes; sed hoc ex parte materiae, non ex parte formae, scilicet animae rationalis, quae post corruptionem hominis remanet incorrupta; animalia vero bruta et plantae et mineralia et omnia corpora mixta corrumpuntur et secundum totum et secundum partem, et ex parte materiae quae formam amittit, et ex parte formae quae actu non manet; et sic nullo modo habent ordinem ad incorruptionem. Unde in illa innovatione non manebunt, sed sola ea quae dicta sunt.

Ad primum ergo dicendum, quod huiusmodi corpora dicuntur esse ad ornatum elementorum, in quantum virtutes activae et passivae generales quae sunt in elementis, ad speciales actiones contrahuntur; et ideo sunt ad ornatum elementorum in statu actionis et passionis. Sed hic status in elementis non remanebit; unde nec animalia nec plantae remanere oportet.

(1) Al. incorruptionem transiet, et statum etc.

Ad secundum dicendum, quod nec animalia nec plantae, nec aliqua corpora in ministrando homini aliquid meruerunt, cum libertate arbitrii careant; sed pro tanto dicuntur quaedam corpora remunerari, quia homo meruit ut illa innoventur quae ad innovationem ordinem habent. Plantae autem et animalia non habent ordinem ad innovationem, ut praedictum est; unde ex hoc homo non meruit ut illa innoventur; quia nullus potest alteri mereri nisi id cuius est capax, nec etiam sibi ipsi. Unde etiam dato quod animalia bruta mererentur in ministerio hominis, non tamen essent innovanda.

Ad tertium dicendum, quod sicut perfectio hominis multipliciter assignatur; est enim perfectio naturae conditae, et naturae glorificatae; ita etiam perfectio universi est duplex; una secundum statum huius mutabilitatis, altera secundum statum futurae novitatis. Plantae autem et animalia sunt de perfectione eius secundum statum istum, non autem secundum statum novitatis illius, cum ordinem ad eam non habeant.

Ad quartum dicendum, quod quamvis animalia et plantae quantum ad quaedam alia, sint nobiliora quam ipsa elementa; tamen quantum ad ordinem incorruptionis, elementa sunt nobiliora, ut ex dictis patet.

Ad quintum dicendum, quod naturalis appetitus ad perpetuitatem, qui inest animalibus et plantis, est appetitus secundum ordinem ad motum caeli, ut scilicet tantum in esse permaneant, quantum motus caeli durabit; non enim potest appetitus esse in effectu ut permanet ultra causam suam. Et ideo si, cessante motu primi mobilis, plantae et animalia non remaneant secundum speciem, non sequitur appetitum naturalem frustrari.

Expositio textus.

Cum tamen virtute Divinitatis sit suscitaturus, non humanitatis. Sed contra est quod dicitur in Glossa 1 Corinth. 13, quod resurrectio Christi fuit causa nostrae resurrectionis. Sed Christus secundum humanitatem resurrexit. Ergo virtute humanitatis corpora resuscitabit.

Et dicendum, quod sicut Damascenus in 3 lib. (cap. 13), dicit, humanitas Christi est quasi Divinitatis organum, sicut corpus animae; unde effectus aliquis potest attribui humanitati Christi dupliciter. Uno modo secundum se, sicut attribuitur ei tangere leprosum, et huiusmodi; alio modo in quantum est instrumentum Divinitatis; sicut attribuitur ei tactu suo leprosum mundare. Hoc autem modo attribuitur humanitati Christi sua resurrectione nostram causare, sicut tactu suo leprosum mundare. Et quia instrumentum non agit nisi in virtute principalis agentis; inde est quod dicitur Christus resuscitaturus corpora non virtute humanitatis, sed Divinitatis; quamvis sua resurrectio sit nostrae resurrectionis causa per modum quo tactus leprosi est causa mundationis.

Per Verbum Filium (1) Dei fit animarum resurrectio, per Verbum factum in carne filium (2) hominis fit corporum resurrectio. Sed contra, quia sicut resurrectio Christi dicitur esse causa resurrectionis nostrae corporalis, ita et spiritualis, ut patet per illud Rom. 4, 25: *Resurrexit propter justificationem nostram*.

Et dicendum, quod utrumque fit principaliter virtute divina, et quasi instrumentaliter per operationem humanitatis Christi; sed tamen spiritualis resurrectio appropriatur Divinitati; corporalis vero humanitati per appropriationem quamdam; ut servetur similitudo inter effectum et causam.

Filius cum Patre et Spiritu sancto eadem vita est, quae pertinet ad animam non ad corpus. Sed contra, quia omnis vita tam spiritualis quam corporalis oritur a vita divina, et imitatur eam, ut patet per Dionysium, 6 cap. de divin. Nomine.

Et dicendum, quod dicitur non pertinere ad corpus, quia corpus non potest ejus esse particeps per cognitionem (3) et amorem.

Angeli deferent ante signum crucis. Sed contra est quod signum illud crucis non habet aliquem ordinem ad incorruptionem; et ita non remanebit post illam innovationem.

Et dicendum, quod signum crucis non accipitur hic pro ipso ligno crucis dominicae, sed pro aliqua representatione ipsius.

Columnae caeli pavent adventum ejus. Columnae caeli hic dicuntur Angeli qui caelos movent, quia in eorum virtute sustentatur tota efficacia caelestis actionis, cum omnia corpora negantur per spiritum vitae rationalem, ut Augustinus dicit 5, de Trinit. (cap. 4.)

Quantum luxit sol in prima conditione septem dierum ante peccatum primi hominis, tantum lucebit post iudicium. Intelligenda est haec comparatio secundum commodum (4) quod homo percipit ex lumine caelestium corporum quod fuit majus ante peccatum quam post; quamvis post resurrectionem realiter magis luceant, ut dictum est.

Significat, solem et lunam his qui erunt in aeterna beatitudine, nullum lucis usum praestare. Hoc intelligendum est de usu necessitatis, ut prius dictum est.

Ne impii in tormentis sub terra positi fruantur luce eorum. Secundum hoc videtur Isidorus sensisse, quod infernus sit in alia superficie terrae; cum tamen ab aliis dicitur, quod sit in profundo terrae. Quidam vero dicunt, Isidorum etiam hoc sensisse, quod infernus sit in profundo terrae; sed quod ex alia superficie terrae sit aliquis magnus terrae hiatus, unde lumen solis ad alios qui sunt in inferno pervenire posset, si sol terram circumiret: quod utrum verum sit, omnino certum non est.

(1) Al. filii.
(2) Al. per filium.
(3) Al. ad cognitionem.
(4) Al. modum commodum.